

БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ – ОРГАНИЗАЦИЈА УГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

Зоран Килибарда

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Организација Уговора о колективној безбедности (ОУКБ), коју чине Русија, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Таџикистан и Узбекистан, значајан је институционални оквир сарадње земаља на постсовјетском простору. Нови момент у функционисању организације представља формирање Колективних снага за оперативно реаговање чији су главни задаци: супротстављање војној агресији, борба против међународног тероризма, екстремизма, организованог транснационалног криминала, шверца наркотика и природних стихија. То је, према образложењу одлуке о њиховом формирању, одговор на „значајан конфликтни потенцијал“ који се акумулирао у региону. Војним консолидовањем Организације, Русија, као водећа чланица, исказала је решеност да ојача своју позицију на простору Заједнице независних држава у складу са настојањем да спречи даље ширење НАТО на простор бивших совјетских република.

Кључне речи: *колективна безбедност, снаге за оперативно реаговање, постсовјетске државе.*

Увод

Вести о активностима Организације Уговора о колективној безбедности (*The Collective Security Treaty Organisation; Организация Договора о коллективной безопасности*) до недавно, веома ретко су заузимале насловне странице у дневним листовима. Због тога је релативно мали број читалаца био у стању да са сигурношћу идентификује ту организацију. Ситуација се у том погледу изменила када је 4. фебруара 2009. године у Москви, на састанку лидера земаља чланица, донета одлука о формирању Колективних снага за оперативно реаговање (*Коллективные силы оперативного реагирования*) односно, Колективних снага за брзо реаговање (*Collective Rapid Re-*

action Forces), у верзији западних медија. Испоставило се, по ко зна који пут, да зveckање оружјем мало кога оставља равнодушним. Информација о договору лидера Организације Уговора о колективној безбедности нашла се у ударним вестима већине информативних агенција. Преко ноћи је васкрснуло заборављено поређење те организације са Северноатлантским пактом. У серији коментара на догађај дана из Москве, најчешће помињаном називу „руски НАТО“ придодати су и нови: „НАТО за Азију“, „сачекуша за НАТО“, „азијски НАТО“ и „Други варшавски уговор“. Асоцијације које би такве квалификације требало да изазову углавном су познате. Питање је само да ли их Организација Уговора о колективној безбедности заслужује?

Лична карта организације

Најшири оквир за повезивање држава на тзв. постсовјетском простору представља Заједница независних држава (ЗНД), односно оно што је од те заједнице остало након осамнаест година њеног формалног постојања обележеног сметњама, па и кризама у скоро свим доменима њеног функционисања. Заједницу су 1991. године формирале Русија и једанаест новостворених држава, бивших совјетских република. Изостале су само балтичке државе (Естонија, Летонија и Литванија). Државе чланице ратификовале су (током 1991, 1992. и 1993. године) оснивачки документ из 1991. године, а затим и Повељу као доказ пуноправног чланства. Повељу једино нису ратификовали Украјина (мада је потписала и ратификовала Оснивачки документ још 1991. године) и Туркменистан, који је изашао из сталног чланства 2005. године, у складу са стратегијом неутралности, али има статус придружене чланице. Након рата у Јужној Осетији, августа 2008, Грузија је донела одлуку о иступању из Заједнице и та одлука је ступила на снагу 17. августа 2009. године.

Првих година постојања Заједнице, постало је очигледно да неке од чланица ЗНД имају посебан интерес за проширивање и интензивирање сарадње у области безбедности. Руководећи се тим интересима, 15. маја 1992, Јерменија, Казахстан, Киргистан, Русија, Таџикистан и Узбекистан потписали су у Ташкенту Уговор о колективној безбедности (*Договора о колективној безбедности*). Том уговору приступили су 1993. године Азербејџан, Грузија и Белорусија. Уговор је ступио на снагу 20. априла 1994, са роком важења од пет година, уз могућност његовог продуживања. У складу с тим, Уговор је обновљен 1999, без обзира на Азербејџан, Грузију, и Узбекистан. Исте године, Узбекистан се прикључио асоцијацији ГУАМ (Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија) која је тиме постала ГУУАМ.

Одлука у трансформисању Уговора о колективној безбедности у међународну организацију под називом Организација Уговора о колективној безбедности (ОУКБ) донета је 14. маја 2002. године и преточена је у оснивачки акт – повељу. Земље оснивачи ОУКБ су: Русија, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Председници тих држава потписали су 7. октобра 2002, оснивачки акт – Уговор је ступио на снагу 18. септембра наредне године пошто су га ратификовале све земље. Прво проширење уследило је 23. јуна 2006, када је Узбекистан примљен за пуноправног члана, али је узбекистански парламент ратификовао ту одлуку тек 28. марта 2008. године.¹ Од 2004, ОУКБ је посматрач у Генералној скупштини ОУН.

Правни основ за функционисање организације је њена Повеља (*Устав Организацији Договора о колективној безопасности*).² Тим документом одређени су: циљеви, принципи и смернице за деловање организације, њени органи (њихов састав, надлежности и начин одлучивања), права и обавезе земаља чланица и начин финансирања заједничких активности. Према члану 3, Повеље, циљ ОУКБ јесте учвршћивање мира, међудржавне регионалне безбедности и стабилности, заштита (на колективној основи) независности, територијалне целовитости и суверенитета држава чланица. На основу оснивачког акта потврђени су следећи основни принципи Организације: 1. уважавање независности земаља чланица; 2. добровољност укључивања у Организацију; 3. једнакост права и обавеза; 4. немешање у послове под јурисдикцијом земаља чланица и 5. не дирање у права и обавезе земаља чланица остварених/преузетих по основу других међудржавних уговора (чл. 5 и 6).

У складу са прокламованим циљем и принципима дате су смернице за деловање којима је предвиђено: усвајање заједничких мера у функцији формирања коалиционих оружаних снага, изградње војне инфраструктуре, оспособљавања војних кадрова и опремања оружаних снага потребним наоружањем и техником; обавезно консултовање земље чланице са осталим чланицама (ради прибављања сагласности) пре доношења одлуке о уступању сопствене територије земљама нечланицама за стационарање њихових оружаних снага и објеката војне инфраструктуре; координација и обједињавање снага у борби против међународног тероризма и екстремизма, шверца дроге и оружја, организованог транснационалног криминала, илегалних миграција и других облика угрожавања безбедности земаља чланица и усаглашавање и координација спољнополитичких ставова у погледу међународних и регионалних безбедносних проблема. (чл. 7, 8 и 9)

На челу Организације Уговора о колективној безбедности налази се Савет колективне безбедности (СКБ). Чине га четири држава чланица. Функцију председавајућег обавља шеф државе на чијој територији се одржава

¹ *CSTO experts to discuss in Moscow military cooperation* <http://www.uzdaily.com/articles-id-5130.htm>

² *Устав Организацији Договора о колективној безопасности*, <http://www.dkb.gov.ru/b/azg.html>

наредни састанак Савета. Поред СКБ који има највишу руководећу функцију, као консултативни и извршни органи појављују се: Савет министара иностраних послова (СМИП), Савет министара одбране (СМО), Комитет секретара савета безбедности (КССБ) и Секретаријат. Одлуке о свим питањима, изузимајући она процедурална питања, доносе се консензусом, по принципу „једна држава један глас“. Одлуке СКБ и извршна решења СМИП, СМО и КССБ која проистичу из тих одлука обавезујући су за земље чланице и примењују се у складу са националним законодавствима.

Члан Организације може да постане свака земља која поштује њене принципе и која је спремна да прихвати обавезе које проистичу из Повеље. Одлуку о пријему у чланство доноси Савет. У случају неиспуњавања обавеза која проистичу из чланства, Савет може да донесе одлуку о искључењу из Организације. За одлуку о искључењу није неопходна сагласност земље која је предмет разматрања.

Алтернативе и искушења ОУКБ

Нема сумње да све земље чланице ОУКБ имају довољно разлога за заједничко наступање у тражењу решења за безбедносне проблеме у региону. Поред њихове географске близине, то су бројне везе и међузависности које су успостављене током живота у заједничкој држави (царској Русији и Совјетском Савезу) и пренете (макар и у ослабљеној варијанти) на Заједницу независних држава. То се, пре свега, односи на област привреде, али и на систем образовања и неке сегменте система одбране и безбедности уопште.³ Руски језик којим говори велики проценат становништва свих бивших совјетских република олакшава размену информација и школовање кадрова за потребе сектора безбедности. Чак и Казахстан који има солидан систем војног образовања суочава се са дефицитом квалитетних кадрова и одржава праксу слања војног особља на школовање у Русију. Војно образовање и даље је престижно на простору Централне Азије и они који поседују дипломе руских војних школа брже напредују у служби.⁴

³ Полазећи од некадашњег јединственог система одбране, у децембру 1995, десет земаља Заједнице независних држава (све осим Азербејџана и Молдавије), формирале су „Обједињен систем ПВО“. Рок споразума није ограничен, али су се Грузија и Туркменистан, у међувремену, искључиле (1997) из тог система. Посебна погодност за међудржавну сарадњу на постсовјетском простору јесте и одсуство језичких баријера у међудржавној комуникацији и на нивоу академске и стручне јавности. Тако на пример, у Казахстану, где Руси чине 35 одсто становништва, руским језиком говори 85 одсто грађана. У Киргистану Руса је 21 одсто, а руским језиком говори 44 одсто становника (Медведев, Р.: *Путин*, Новости, Београд, 2007, стр. 290–296).

⁴ Marat, E.: *Moscow's Efforts to Strengthen Grip on CSTO and CIS Seek Greater Ideological Unity*, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4907>

Из периода заједничке државе остала је заједничка привредна инфраструктура која је послужила као основ за формирање Евроазијске економске заједнице коју чине Белорусија, Казахстан, Киргистан, Русија, и Таџикистан. У плану Заједнице јесте формирање јединствених царинских тарифа и јединственог система нетарифне регулативе. Такође, Русија, Белорусија, Казахстан и Украјина потписале су споразум о јединственом економском простору у оквиру којег је требало да се формира зона слободне трговине. Русија је то већ постигла са Белорусијом и Казахстаном, али је Украјина после „наранџасте револуције“ испољила резерве према том пројекту.⁵

Један од важнијих разлога за приступање Организацији Уговора о колективној безбедности, и за истрајавање на чланству у њој, бар када је реч о Јерменији и земљама Централне Азије јесте недељивост безбедносних ризика (неуралгичне тачке у „блиском иностранству“), с једне стране, и висока цена и неизвесност унилатералног деловања у превенцији тих ризика, с друге стране. За Јерменију, то је на првом месту питање замрзнутог конфликта у Нагорно Карабаху, за централноазијске земље близина авганистанског ратишта (могућност преливања сукоба, односно проблем талибанизације региона) и проблем етнорелигијског екстремизма са позиција пантурцизма и панисламизма.

Ипак, не би могло да се каже да Организација Уговора о колективној безбедности за њене чланице није имала (или да нема) алтернативу. За Русију, алтернатива њеном ангажовању на окупљању постсовјетских држава у ОУКБ, била је стратешка дефанзива – повлачење на сопствене границе, редуковање геополитичких циљева на очување територијалног интегритета, без обзира на амбиције да се утиче на збивања у „блиском иностранству“ или стављање акцента на билатералне односе са земљама из окружења у погледу „проверених“ пријатељстава. Прихватање прве алтернативе значило би потпуно препуштање иницијативе Сједињеним Државама и/или регионалним силама (Кина, Турска, Иран) која би, бар када је реч о иницијативи САД, вероватно ескалирала у настојање да се Русија доведе у стање опште преокупираности унутрашњим проблемима, односно питањем очувања територијалног интегритета. Њена улога „геостратешког играча“ тиме би била сведена на улогу тек једног од „геополитичких стожера“ на „евроазијској шаховској табли“. Друга алтернатива – иницијатива на плану билатералног деловања – нудила је Русији релативно сигуран пут до „пријатељстава на одређено време“, односно „пријатељстава за једнократну употребу“, уз неизбежан ризик да грађењем пријатељстава на кратак рок произведе на другој страни дуговечнија непријатељства. Русија је, по свему судећи, препознала тај ризик и није била спремна да га прихвати, зарад пречица до неких парцијалних циљева.

⁵ Потписано је само четрнаест споразума, од припремљених двадесет девет (Медведев, Р.: *Плутин*, Новости, Београд, 2007, стр. 290–293)

Ни остале земље чланице нису биле без алтернативе. Уместо приступања ОУКБ, могле су, на пример, да се одреде за радикалну геополитичку транзицију у форми безусловног сврставања уз табор победника Хладног рата као што су то учиниле балтичке земље. Алтернатива чланству у ОУКБ јесте и тзв. стратешка неутралност, односно привремено или трајније дистанцирање од „примамљивих понуда“ и са једне и са друге стране, уз свесно прихватање последица самоизолације – као мањег ризика, од ризика промашеног партнерства. Алтернативе учвршћивању партнерства са Русијом препознају се и у појединим иницијативама за окупљање на „рођачкој“ и „завичајној“ основи. На ту карту, на пример, рачуна и Турска у настојању да окупи око себе „рођаке“ са Кавказа и из Централне Азије на заједничком послу са енергентима и да на тај начин поврати свој утицај на том подручју са којег га је, својевремено, истиснула Русија.⁶ На иницијативу Турске, у новембру 2006, одржан је у Анталији „сабор народа који говоре турским језиком“, на којем је турски премијер изнео идеју о формирању заједнице тих народа типа „комонвелта“ као начин да регион, од објекта, постане „субјекат међународне политике“. Актуелност „турског комонвелта“ посебно долази до изражаја у контексту застоја у преговорима за пријем Турке у Европску унију. Идеја о заједничком језику као кохезионом фактору није остала без одјека код „рођака“. Шеф Азербејџана Алијев, zaloжио се за усвајање начела према којем „проблем једне нације која говори турским језиком мора бити и проблем свих заједно“. У духу идеје о „комонвелту“, председник Казахстана је предложио да турски народи формирају парламентарну асоцијацију и да њен први председавајући буде Турска.⁷ Рођачка солидарност испољена је јединственом подршком Азербејџану у настојању да проблем Нагорно-Карабаха реши у складу са принципом територијалног интегритета.

Постојање тих алтернатива Организацији УКБ, представљало је за све њене чланице (актуелне и потенцијалне), својеврсно искушење, некад веће, некад мање, али увек препознатљиво као почетна дилема: „за шта се одлучити“ и као накнадно питање: „колико је учињени избор паметан“. То нимало лагодно стање пратило је читав досадашњи развојни пут ОУКБ, од њених зачетака у Уговору о колективној безбедности из 1992, преко случајева чланица „прелетача“ и дељења „опомена пред искључење“, до селективног прихватања и различитог тумачења једногласно усвојених одлука. Могућност бирања, као привидно лагодно стање, у ствари, увек је

⁶ Геополитички значај Турске у директној је вези са изградњом нафтовода и гасовода којима ће нафта и гас из Каспијског басена за Европу уместо, искључиво, преко Русије ићи преко турске територије. Реч је о већ изграђеном нафтоводу Баку – Тбилиси – Ђеџајн и гасоводу Баку – Тбилиси – Ерзурум чија је изградња у току.

⁷ „Драгоцена подршка рођака“, *Политика*, 10. децембар 2006.

мање или више изражено стање конфликта мотива – мотива двоструког привлачења, мотива двоструког одбијања или мотива истовременог привлачења и одбијања, односно ситуација у којој су они комбиновани на различите начине. Двоумећи се између чланства у ОУКБ и неких других опција, било због евидентних користи које доноси и једно и друго решење, било због чињенице што и један и други избор неизбежно намећу непријатне обавезе – земље са постсовјетског простора осуђене су да се, као уосталом све земље у транзицији (у ствари, „незбринуте земље“) на крају задовоље опцијом која може бити онолико добра колико је добро одустајање од понуде типа „киселог грожђа“ или пристајање на понуду типа „слатког лимуна“, онолико прихватљива колико је прихватљиво бирање мањег зла које се трпи, „од страха горега“.

Резултат свих тих бирања и преиспитивања исплативости изабраних опција јесте релативно спор темпо напредовања Организације, у смислу богатства садржаја и остварених домета сарадње, који подразумева колективна безбедност на нивоу једног региона. Ипак, сама чињеница да је она (ОУКБ) преживела и да показује знаке консолидовања заслужује да се посматра као чинилац који може значајно да утиче на стање на читавом постсовјетском простору, па и шире.

Шта говори у прилог том закључку?

Прво, упркос многим застојима и кризним тренуцима, посебно оним који су у вези с „обојеном револуцијом“ у Киргистану, очувано је опредељење за мултилатерални приступ решавању безбедносних проблема. Друго, ђудљиви Узбекистан је 2006. године, после вишегодишњег дистанцирања од ОУКБ и наглашеног интересовања за веће зближавање са партнерима на Западу (САД и ЕУ), коначно приступио Организацији, напустивши претходно (2005) асоцијацију ГУУАМ (Грузија, Украјина, Узбекистан, Азербејџан и Молдавија). Треће, учињени су значајни кораци у унапређивању односа са Шангајском организацијом за сарадњу („Шангајска шесторка“) чему је, вероватно, допринело укључивање Узбекистана, као једне од чланица Шесторке у ОУКБ.⁸ Четврто, остварен је континуитет војне сарадње на билатералној и мултилатералној основи. Октобра 2007, договорено је да се приступи стварању снага за очување мира на нивоу ОУКБ које би се распоређивале на територији земаља чланица, са мандатом УН или без обзира на тај ман-

⁸ Октобра 2007, потписан је Споразум са Шангајском организацијом о проширивању сарадње из области безбедности, о питањима организованог криминала и кријумчарења наркотика. Поред тога, покренута је иницијатива (2006) за одржавање заједничких војних вежби ОУКБ и Шангајске шесторке (Marat Erica and Murzakulova Asel, The CSTO Seeks to Build New Sub-structures, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4708>).

дат.⁹ Тај договор укључује и могућност да армије земаља чланица купују оружје од Русије по цени која важи за руску армију. Уведена је пракса да се једном годишње одржавају војне вежбе уз учешће припадника војски земаља чланица.¹⁰

Шта у контексту тих остварених домета, сарадње под окриљем ОУКБ, али и ограничења у функционисању те Организације, значи одлука о формирању заједничких снага за оперативно реаговање која је донета 4. фебруара 2009, у Москви на састанку шефова држава земаља чланица?

Колективне снаге за оперативно реаговање – нови елеменат у кореографији „велике игре“

Правни основ за формирање тих снага представља Повеља ОУКБ која предвиђа „усвајање заједничких мера у функцији формирања коалиционих оружаних снага, изградњу војне инфраструктуре, оспособљавање војних кадрова и опремање оружаних снага потребним наоружањем и техником“ (чл. 7, Повеље). Према томе, одлука московског самита ОУКБ, од 4. фебруара 2009, ма како да је у медијима квалификована, није преседан у смислу прекорачења надлежности Организације. Она, такође, није изненађујућа у погледу датог званичног образложења потребе за формирањем заједничких снага, њихове намене, величине и структуре.

Према речима руског председника Медведева, разлог формирања колективних снага за оперативно реаговање јесте „значајан конфликтни потенцијал који се акумулирао у зони ОУКБ“, односно те снаге гарантоваће безбедност у региону.¹¹ У складу са таквом улогом, њихови главни задаци су: супротстављање војној агресији, борба против међународног тероризма, екстремизма, организованог транснационалног криминала, шверца наркотика и природних стихија.¹² О томе какав безбедносни проблем

⁹ Weitz, R.; Is the Collective Security Treaty Organization the Real Anti-NATO?, *World Politics Review Exclusive*, <http://www.worldpoliticsreview.com/article.aspx?id=1531>

¹⁰ Највећа вежба у оквиру војне сарадње земаља ОУКБ била је „Рубеж 2008“, која је изведена на територији Јерменије. На вежби је учествовало четири хиљаде војника из седам земаља чланица. Проиграване су опције оперативно-стратегијског и тактичког нивоа из домена колективне безбедности (*Rubezh 2008: The First Large-Scale CSTO Military Exercise*, <http://www.pims.org/news/2008/08/06/rubezh-2008-the-first-large-scale-csto-military-exercise>).

¹¹ CSTO – a NATO for the East? <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=12198>

¹² У оценама тог догађаја углавном преовлађује закључак да је формирање заједничких снага иницирала Русија. За то се као главни разлози, идентификују: 1. сукоб са Грузијом указао је на потребу изградње новог механизма за хитно реаговање и 2. тенденција промене ситуације у Централној Азији коју карактерише нарастање опасности која прети земљама чланицама ОУКБ с југа, пре свега, из Авганистана и Пакистана (<http://serbian.cri.cn/1/2009/02/05/21s91028.htm>)

представља кријумчарење наркотика (опијума) из суседног Авганистана и колико је ургентна потреба сузбијања те врста илегалне трговине довољно убедљиво говоре подаци из годишњег извештаја Канцеларије УН за дрогу и криминал.¹³ Према том извору (у 2007. години), у Авганистану је било засејано маком 193.000 хектара. Произведено је укупно 8,2 милиона тона опијума (основне сировине за производњу хероина), што је 93 одсто укупне светске производње. Узгајањем мака бавило се пет стотина девет хиљада домаћинстава. Извозна вредност произведеног опијума, морфијума и хероина (на простору суседних држава) процењена је на четири милијарде долара.¹⁴

Нема сумње да се знатан део профита од илегалне трговине опијумом слива у фондове за финансирање терористичких организација. Истовремено, процват илегалне трговине опијумом уз присуство међународних снага рађа сумњу у решеност предводника противтерористичке коалиције да сузбијањем те трговине спречи финансирање терориста.¹⁵ Колико је „далеко одмакла“ борба против трговине наркотицима и колико је у тој борби присутна прљава игра „бораца“ против тероризма може да се наслути из информација које преноси штампа да је највећи наркопроизвођач и дилер дроге у Авганистану брат актуелног председника Карзаја и да је то „опшепозната чињеница“.¹⁶ Када се има у виду широко прихваћена процена да је један од главних извора финансирања тероризма са простора Авганистана новац који потиче од кријумчарења опијума – разумљиво је што је ангажовање у борби против шверца наркотика сврстано у приоритетне задатке Колективних снага за оперативно реаговање.

¹³ *Afghanistan Opium Survey 2008*, United Nations, Office on Drugs and Crime, Novembar 2008.

¹⁴ Највеће површине на којима се узгаја мак из којег се добија опијум налазе се на простору тзв. „златног троугла“ (Мјанмар, Тајланд, Лаос) и „златног полумесеца“ (Авганистан, Иран, Пакистан). Највећи произвођач опијума до почетка деведесетих година прошлог века био је Мјанмар, када је примат у производњи опијума убедљиво преузео Авганистан. У погледу површина на којима се узгаја мак, Мјанмар је био водећа земља све до 2003, али су, захваљујући већим приносима, произвођачи у Авганистану одавно обезбеђивали већу количину опијума. Изузетак је само 2001, када су Талибани забранили узгајање мака као културе која, с обзиром на то чему служи, није у складу са Кураном. Доласком коалиционих снага, површине на којима се узгаја мак и количина произведеног опијума вишеструко су повећани. Тек у 2008. години забележен је изванредан пад производње. Највеће смањење површина под том културом десило се 2007, у оних областима где су сељаци финансијски на то подстицани (дobili су обештећење због преласка на мање профитабилну пољопривредну производњу (*Afghanistan Opium Winter Assessment*, *United Nations Office on Drugs and Crime* Januar, 2009).

¹⁵ Професор економије на Универзитету у Отави Чосудовски, тврди да управо „окупационе снаге у Авганистану подржавају трговину наркотицима која организованом криминалу, обавештајним агенцијама и западним финансијским институцијама доноси зараду од стотину двадесет до стотину деведесет милијарди долара“. Као један од доказа за то он подсећа да је управо НАТО емитовао поруку да „неће угрожавати сетву мака која је у току“ (*Коалиционе снаге подржавају производњу дроге*, <http://www.Ntvhayat.com/home/vijesti/index.php?sta=3&pid=31741>. 29.5.2007).

¹⁶ „Неуспешан самит НАТО-а“, *Политика*, 4. април 2008.

У оквиру Организације Уговора о колективној безбедности формално су постојале извесне заједничке снаге, али оне, мада су фигурирале као снаге за брзо размештање (*rapid-deployment forces*) фактички нису функционисале, поред осталог, зато што су њихови делови просторно разједињени и ретко су заједно увежбаване. Наиме, састав тих снага чини пет руских батаљона стационираних у Таџикистану и пет батаљона из земаља Централне Азије који су стално размештени „код куће“ – на територији земаља „донатора“, у наводној готовости за упућивање у рејон ангажовања.¹⁷ За разлику од снага за брзо размештање, Колективне снаге за оперативно реаговање биће знатно јачег састава и на окупу. Чиниће их једна руска падобранско-ловачка дивизија и падобранско-ловачка бригада и један батаљон до два батаљона из осталих земаља чланица ОУКБ.¹⁸ Предвиђено је да заједничке снаге буду под јединственом командом и распоређене на једној територији (руској).

Такво решење требало би да буде покриће за прилично оптимистичке процене делотворности нових снага. У вези с тим, јесте и изјава руског председника који верује да ће оне бити на нивоу сличних војних формација као што су снаге Северноатланске алијансе. И раније, ОУКБ је позиционирала себе као значајан војни и политички савез у региону, али друге земље нису је таквом виделе и изразио очекивање да ће се ОУКБ уздићи на виши ниво, што је у вези с одлуком о формирању заједничких снага које чини стално место и јединствена команда.¹⁹

Тренутак доношења те одлуке вероватно није случајно одабран. Он се поклапа са периодом преузимања власти нове америчке владе којој је на тај начин посредно стављено до знања да треба да рачуна на Русију као на силу у уздизању, са респективним кредибилитетом регионалног лидера, који не скрива амбиције да обезбеди статус силе са правом на „посебне интересе“ на постсовјетском простору. Поред тога, Русији је, након неу-

¹⁷ *The CSTO: Missions, Capabilities, Political Ambitions*, Eurasia Daily Monitor, February 6 2009. - http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34473. Према подацима из 2006, снаге за брзо размештање имале су на располагању десет батаљона, и то: по три батаљона из Русије и Таџикистана и по два батаљона из Казахстана и Киргистана. Укупно бројно стање тих снага било је око четири хиљаде људи (http://www.kommersant.com/p684726/Minsk_Treaty_Organization/Minsk_Treaty_Organization).

¹⁸ Као најмлађи члан ОУКБ, Узбекистан се сагласио са одлуком о формирању заједничких снага, али под условом да „за сада“ буде изузет из обавезе да и сам учествује са својим контингентом у њиховом саставу. За разлику од осталих чланица, он ће своје снаге да стави на располагање – само „под одређеним условима“, у зависности од политичких одлука у датом тренутку (*Tashkent and Dushanbe Cautious on CSTO Forces*, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=4486). Узбекистан је тиме још једном потврдио као проблематични партнер, у смислу вечитог тактизирања, па и спремности на промену стране у току „игре“, у зависности од приамљивости понуда с друге стране.

¹⁹ CSTO – a NATO for the East? <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=12198>

спелог покушаја да наговори чланице ОУКБ да признају независност Абхазије и Јужне Осетије, било неопходно да забележи, у своју корист, неки значајан позитиван поен, којим би потврдила ексклузиван статус „првог међу једнакима“ у Организацији.²⁰ Истовремено, руска иницијатива испољена је у тренутку када су најразвијеније земље Запада, суочене са наступајућом економском кризом, испољиле приметну уздржаност у погледу спремности да финансирају демократске промене у земљама бивших совјетских република, посебно на простору Централне Азије, након негативног искуства са ђудљивим Узбекистаном и изненађења које им је приредио председник Киргистана Бакијев, који је устоличен уз њихову свесрдну помоћ на крилима „тулипан револуције“ (2005). Изгледа да је Русија проценила да је застој у „извозу“ тих револуција, тј. опадање ентузијазма „извозника“, исказано редуковањем њихове дарежљивости према потенцијалним „обојеним револуционарима“, добра прилика да себе промовише као лидера који нуди алтернативу. Природно је да се таква прилика не пропушта и Русија је, могло би се рећи, похитала да је искористи. При томе, она је можда ризиковала да исфорсира одлуку о формирању Колективних снага и пре него што су обављене за то неопходне припреме. С обзиром на закључак да је „дан Д“ дошао нешто раније – да је донекле изнуђен стицајем наведених околности упућују процене из претходних година, према којима је ОУКБ планирала да тек током 2010, формира сопствене снаге за одржавање мира.²¹

Оно што одлучи о формирању Заједничких снага за брзо реаговање даје посебну специфичну тежину јесте чињеница да је она обзнањена истог дана и са истог места као и одлука председника Киргистана (једне од земаља чланица) да ускрати гостопримство америчким снагама у ваздухопловној бази Манас у близини Бишкека коју користе Американци, од времена инвазије на Авганистан.²² Тој, за Русију, несумњиво повољној вести ускоро су се придружиле још неке друге вести које сведоче о напретку сарадње унутар ОУКБ. Наиме, само две недеље након московског самита, из Казахстана је стигла вест да је са Русијом потписан договор о куповини ракетног система С-300. Најновије модификације тих ра-

²⁰ Три дана након што је признала независност Абхазије и Јужне осетије (26. август 2008), Русија је објавила да ће затражити од земаља чланица ОУКБ да следе њен пример. Њен предлог није наишао на разумевање ни код једног од партнера. Тај својеврсни пораз могао се ублажити неком победом на истом терену, дакле на подручју сарадње са земљама које су се легитимисале као партнери, који нису спремни да безусловно прихватају сугестије из једног центра.

²¹ Nikitin, A. I.: „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and its Relations with the EU and NATO“, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Volume 5, 2007, No 1.

²² Поред присутних несугласица око услова коришћења ваздухопловне базе (висине надокнаде), на негативан став према америчком војном присуству у Киргистану утицали су и неки тешки изгреди америчких војника, а посебно то што су виновници недоступни киргистанским судовима.

кета у стању су да уништавају авионе на удаљености до стотину педесет километара и висини до двадесет седам километара. Истовремено, најављено је да се разматра могућност куповине система С-400 чија варијанта „тријумф“, осим за уништавање авиона, може ефикасно да се користи и за противракетну одбрану ради „покривања“ великих индустријских рејона и других рејона од значаја.²³ Најављена куповина десет дивизиона ремонтованих ракетних система С-300, у складу је са намером Казахстана да постепено увеже систем ПВО са Русијом како је то већ учинила Белорусија и као што планира да учини Јерменија. У складу с том тенденцијом интегрисања система ПВО на већем делу постсовјетског простора, планира се да Русија упути у Киргистан додатни део ловачке авијације за заштиту ваздушног простора те државе.²⁴

Наравно, за преокрет игре у своју корист Русија је била спремна да плати извесну цену у виду финансијске помоћи и повољних трговинских аранжмана са земљама партнерима чија јој је сагласност (према принципима функционисања ОУКБ утврђених њеном Повелом) била неопходна за доношење одлука о формирању заједничких оперативних снага и пратећих споразума из домена војне сарадње. Тако је одлучност Киргистана да откаже Американцима компензована са стотину педесет милиона долара бесповратне помоћи и кредитом у вредности од две милијарде долара. На ту „наменску дарезљивост“ Русије рачунале су и остале чланице ОУКБ када су давале пристанак на дневни ред московског самита (од 4. фебруара и одлуке које су на њему донете). Оне су процениле да је то тренутак када се може изнудити нека екстра компензација за кооперативно понашање према „првом међу једнакима“. Председник Таџикистана је, на пример, до последњег тренутка оклевао да саопшти дефинитиван став своје земље према најављеној иницијативи Москве. Чак је, само три дана уочи самог самита, било неизвесно да ли ће он уопште отпутовати у Москву.²⁵ Тим тактизирањем он је, према оцени аналитичара, настојао да изнуди од Москве већу надокнаду за коришћење војне базе Душанбе (где је базирана једна руска мотострељачка дивизија) и да створи бољу стартну позицију за преговоре са Москвом око услова за отварање још једне војне базе у Таџикистану, за коју је руска страна исказала интересовање у сусрету на билатералном нивоу претходне године.²⁶ Руководство Таџикистана је, иначе, као и руководство Узбекистана, као главни разлог за уздржаност у погледу учествовања у

²³ Руске ракете крећу за Казахстан, <http://www.blic.rs/svet.php?id=81862>

²⁴ Радић, А.: „Американци одлазе из Киргизије“, *Одбрана*, 1. март 2009.

²⁵ Tajik President to Stay Awayom CSTO, Eurasec Summits, <http://enews.ferghana.ru/news.php?id=978>

²⁶ Mc Dermott, R.: Tashkent and Dushanbe Cautious on CSTO Forces, *Eurasia Daily Monitor*, February 10, 2009, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34486.

Заједничким снагама за оперативно реаговање, првенствено, истицало да за то не постоји адекватан законски основ. Ипак, с обзиром на тешку економску ситуацију, Таџикистан је прешао преко тих ограничења, односно испољио спремност да изнађе правни оквир за испуњавање преузетих обавеза према ОУКБ. Наравно, уз одговарајуће уступке, односно материјалну надокнаду (остварену или обећану) с друге стране.²⁷

Закључак

Сви покушаји у правцу чвршће сарадње Русије са осталим чланицама ОУКБ мотивисани су, очигледно, обостраним интересима – процене су да је на помолу извесна допуна кореографије „велике игре“ на простору Централне Азије.²⁸ Уношење нових елемената, попут Колективних снага за оперативно реаговање и обједињавање делова одбрамбеног система на већем делу постсовјетског простора, наговештава да некадашња правила игре са „нултом сумом“, што подразумева да добитак на једној страни значи неминуовно исто толики губитак на другој, супарничкој – уступају место „игри“ са неким другачијим пропозицијама. То је, можда, управо она промена о којој неки аналитичари говоре као замени правила „велике игре“ правилима „велике нагодбе“ где неће нужно да се оперише са „нултом сумом“.²⁹

Изгледа да је Русија препознала прилику да у тој „великој нагодби“ игра једну од значајних улога и да би ОУКБ, са војном компонентом у лику Колективних снага за оперативно реаговање (под условом да оне у потпуности заживе према промовисаном концепту) могла да представља битан инструмент у остваривању те улоге. Такав развој догађаја у корист Русије, односно под њеним предводништвом, могао би да се препозна као производ онога што Бжежински, (парафразирајући Макијавелија), назива „мистериозном интеракцијом судбине

²⁷ У Таџикистану је посебно тешка ситуација у погледу снабдевања електричном енергијом. Недељу дана пре самита у Москви у целој земљи су уведене рестрикције, тако да су потрошачи у главном граду (Душанбе) имали струју петнаест часова дневно, а остали градови свега три часа (Tajik President to Stay Awayom CSTO, Eurasec Summits, <http://enews.ferghana.ru/news.php?id=978>).

²⁸ Синтагму „велика игра“ први је употребио Кај у књизи *Историја рата у Авганистану*, а додатну популарност та синтагма стекла је књигом *Ким*, Радјара Киплинга. Тај израз иначе се користио као назив за ривалство у Централној Азији, пре свега, у Авганистану, између царске Русије и Велике Британије у 19. веку. (Уместо „велика игра“ у Русији је за означавање тог стања коришћен израз „игра сенки“. Када се данас помиње „велика игра“ такође се има у виду надметање великих сила за остваривање пресудног утицаја на простору Централне Азије. Међутим, будући да су у то надметање, поред некадашњих ривала Русије и Британије укључени и други регионални и ванрегионални играчи (САД, Кина, Индија, Турска, Иран, Пакистан), онда је логично да се, у складу с том њеном новом димензијом, она означи као „нова велика игра“ (Ahrari, James Beal, *The New Great Game in Muslim Central Asia*, McNair Paper 47, 1996, <http://www.ndu.edu/inss/McNair/mcnair47/mcnair47.pdf>).

²⁹ Rubin, B. and Rashid, A.: From Great Game to Grand Bargain, *Foreign Affairs*, November/December 2008

и шансе“.³⁰ „Прст судбине“ у тој интеракцији свакако је географска блискост и положај земаља чланица, али и њихова наглашена међузависност успостављена током дуготрајног живота у истој држави, што као препознатљив амбијентални оквир има значење својеврсне геополитичке константе.

„Шанса“, као други елеменат „мистериозне интеракције“ производ је више чинилаца. С једне стране, то су околности које су допринеле економском опоравку Русије, пре свега велики приходи од извоза енергената остварени последњих година у време њихових рекордно високих цена. С друге стране, то је смањење надмоћности и пољуљан углед Америке у свету због њене арогантне спољне политике и неуспеха Бушове администрације у „глобалном рату против тероризма“. Логична последица неостваривања ратних циљева и високе цене ратовања јесте опадање угледа оних који су рат започели. Та судбина није могла мимоићи ни Америку. Према резултатима истраживачког центра „Пју“ из Вашингтона, од 1999. до 2006. године, подршка Америци смањена је: у Великој Британији – са 83 на 56 одсто; у Француској – са 62 на 39 одсто; у Немачкој – са 78 на 37 одсто; у Шпанији – са 50 на 23 одсто; у Индонезији – са 75 на 30 одсто; у Турској – са 52 на свега 12 одсто.³¹ Бити у истом строју са Америком не доживљава се више као гаранција високе безбедности. Тако, на пример, четири године након похода на Ирак само пет одсто Британаца сматрали су да је њихова земља постала безбеднија захваљујући ангажовању у том походу, док је чак педесет пет одсто оних, који процењују да је мање безбедна.³² Пријатељство са Америком не чини срећним ни становнике Јужне Кореје. Интересантно је да млади у тој земљи не подржавају црно-белу слику о односима двеју Кореја и Америке и да за њих Северна Кореја није симбол зла каквом је њу представљала Бушова администрација и да су за њих односи Јужне Кореје са Кином важнији, него односи са САД.³³ Истина, то су резултати из 2006, али је мало вероватно да се расположење према Америци побољшало последње две године Бушовог мандата.

Посебан проблем за Америку је њен лош имиџ у муслиманским земљама стратешким партнерима у борби против тероризма – Пакистану и Саудијској Арабији. Наиме, лоше мишљење о Америци 2007, имало је 65 одсто становника Пакистана и чак 79 одсто становника Саудијске Арабије.³⁴ Нема сумње да је таквим имиџом знатно ограничен дomet америчког деловања у Централној Азији где наметљиви „удварачи“ са Запада имају посла са при-

³⁰ Бжежински, З.: *Друга шанса Америке*, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2009, стр. 11.

³¹ *Политика*, 21. јун 2006.

³² BBC NEWS <http://news.bbc.co.uk> 23. март 2007.

³³ Скоро педесет одсто становника Јужне Кореје, од 18. до 23. године, сматрају да би, уколико САД нападу Северну Кореју, Сеул требало да се сврста на страну Пјонгјанга, док сврставање на страну САД у нападу на Северну Кореју подржава тек 11,6 одсто младих. Истовремено, двоструко више је оних, који заступају став да Кина (а не САД), треба да буде спољнополитички приоритет Јужне Кореје (39,5 према 18 одсто), *Политика*, 23. фебруар 2006..

³⁴ *Политика*, 21. мај 2007.

лично ђудљивим „удавачама“, што је, имало за резултат проблематичне „бракове из рачуна“, са ограниченим веком трајања.³⁵

Разумљиво је да тенденција опадања угледа најмоћније земље света представља шансу за испољавање иницијативе осталих геополитичких игара на „великој шаховској табли“. Русија је то демонстрирала форсирањем одлуке о стварању Колективних снага за оперативно реаговање на нивоу ОУКБ, уз иновирање финансијских аранжмана и војне сарадње за земљама чланицама. То је, несумњиво, знак поправљања њене позиције у тој организацији и истовремено корак у правцу консолидације Организације. На то се, свакако, жели да укаже када јој се, макар само у новинарском жаргону, приписује ласкави надимак „руски НАТО“ што, ни у ком случају, не значи да је она друго издање НАТО. За то, уосталом, нема правног основа у Повељи ОУКБ, нити ваљаног покрића у капацитету њених новоформираних снага. Војна моћ водећих сила НАТО и начин организовања тог савеза далеко су испред могућности и постојећих оквира партнерства у Организацији Уговора о колективној безбедности.³⁶ Ипак, она је (ОУКБ), одлуком о јачању своје војне компоненте, постала (бар перспективно) значајнији елемент безбедносне архитектуре на простору ЗНД. Колико ће при томе бити делотворан њен нови инструмент – Колективне снаге за оперативно реаговање, и за шта ће оне првенствено да се ангажују, незахвално је процењивати. То ће бити могуће тек када у пракси почне (ако доследно почне) да се примењује оно што је договорено 4. фебруара на самиту у Москви. До тада, све квалификације којима се „руски НАТО“ промовише у „азијски НАТО“, „сачекушу за НАТО“, или некакав „други Варшавски уговор“ производ су мање-више произвољних нагађања. Из-

³⁵ Дobar пример за то су Киргистан и Узбекистан. Први, који након „обојене револуције“ није испунио очекивања спонзора и други, који је избегао да буде „револуцијом офарбан“. Узбекистан је, иначе, на Западу уживао глас перспективног партнера. Повод за преиспитивање таквог односа био је обрачун снага безбедности те земље са демонстрантима у граду Андијану, маја 2005. године. Тада је у Узбекистану требало да се догоди „колор револуција“, као у Украјини, Грузији и Киргистану. Међутим, реакција Ташкента била је веома жестока и преврат није успео. Према информацијама организација за људска права, приликом гушења демонстрација убијено је више стотина демонстраната. Режим председника Каримова био је оптужен за брутално кршење људских права. Иза једногласне осуде са Запада уследило је завођење санкција Узбекистану. Као одговор на то, Каримов је отказао гостопримство америчким снагама које су ту стациониране од интервенције САД у Авганистану (2001). Ипак, Запад је „тренирао строгаћу“ према анатемисаном режиму у Ташкенту. У новембру следеће године Немачка и још неколико чланица Уније покренуле су иницијативу за ублажавање санкција, уз образложење да оне нису дале очекиване резултате и да је *потребан истински дијалог са том (ресурсима богатом) земљом* (подвукао аутор). У вези с тим, стручњак за Централну Азију у Лондонској школи економије Рој Алисон, оцењује да, поред тога што Узбекистан поседује кључне енергетске ресурсе који би могли да допринесу да се смањи зависност Европе од Русије, он је такође значајан и за очување добрих односа са осталим земљама Централне Азије. Европска унија и САД разапете су између две противуречне жеље – настојања да искажу своје незадовољство догађајима у Андијану из 2005. године, док истовремено покушавају да зауставе приближавање Узбекистана Русији (Europe's Uzbekistan dilemma, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6136138.stm>).

³⁶ Са војним буџетом од преко пет стотина милијарди долара САД учествују са око четрдесет пет одсто у укупним издвајањима за одбрану у свету. Сума коју Американци троше у ту сврху већа је чак петнаест пута, од оне у Русији и већа од збира војних буџета Кине, Велике Британије, Француске, Јапана, Немачке, Русије, Саудијске Арабије, Италије и Индије – земаља које иза САД заузимају водећа места у издвајањима за одбрану (SIPRY yearbook 2008).

весно је то да ће он („руски НАТО“) бити нешто више од онога што је био пре 4. фебруара, али је, мало вероватно да ће се у скорије време обистинити очекивања руских званичника да Колективне снаге ОУКБ буду „на нивоу сличних формација Северноатлантске алијансе“. ³⁷ Изненађења су, наравно, могућа.

Литература

1. *Afghanistan Opium Survey 2008*, United Nations, Office on Drugs and Crime, Novembar 2008.
2. *Afganistan Opium Winter Assessment*, United Nations Office on Drugs and Crime Januar 2009.
3. Бжежински, З.: *Друга шанса Америке*, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2009.
4. Mc Dermott, R.: Tashkent and Dushanbe Cautious on CSTO Forces, *Eurasia Daily Monitor*, February 10, 2009, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&ttnews%5Btt_news%5D=34486.
5. Nikitin, A. I.: Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and its Relations with the EU and NATO, *China and Eurasia Forum Quaterly*, Volume 5, 2007, No 1.
6. The CSTO: Missions, Capabilities, Political Ambitions, *Eurasia Daily Monitor*, February 6, 2009.
7. *CSTO – a NATO for the East?*, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=12198>
8. Marat, E. and Murzakulova, A.: The CSTO Seeks to Build New Sub-structures, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4708>
9. Marat, E.: Moscow's Efforts to Strengthen Grip on CSTO and CIS Seek Greater Ideological Unity, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4907>
10. Медведев, Р.: *Путин*, Новости, Београд, 2007.
11. Rubin, V. and Rashid, A.: From Great Game to Grand Bargain, *Foreign Affairs*, November/December 2008.
12. *Устав Организацији Договора о колективној безопасности*, <http://www.dkb.gov.ru/b/azg.html>
13. Weitz, R.: Is the Collective Security Treaty Organization the Real Anti-NATO?, *World Politics Review Exclusive*, <http://www.worldpoliticsreview.com/article.aspx?id=1531>

Датум пријема чланка: **09. 07. 2009.**

Датум прихватања чланка за објављивање: **22. 01. 2010.**

³⁷ CSTO – a NATO for the East? <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=12198>